

Львів. Париж. Круасани

Львів — це маленький Париж. Так кажуть, і частково із цим можна навіть погодитися. Ці міста пасують одне одному, як круасани до кави. Вони дихають особливою атмосферою пристрасті та романтики. До них хочеться повертатися знову й знову... Проте якщо у Львові панує гармонія й затишок, то щодо Парижа таке можна сказати лише про його історичну частину, яка різьчить контрастує з периферіями...

Героїні та герої історій збірки «Львів. Париж. Круасани» долають тисячі кілометрів у пошуках місць та міст щасливих людей. Тепле сонце Сицилії змушує забути про все погане в обіймах коханого чоловіка. Різдво у Відні має присмак цинамону та надії на щасливе життя з рідними людьми. А на бульварі Сен-Жермен молода жінка Елен впевнюється, що доля здатна підкидати не лише суворі випробування, а й часом — щедрі подарунки. І особливо співзвучна сьогодні історія авторства Марини Гримич, яка зазирає в часи Другої світової війни, коли маленька людина продирається крізь морок війни до свободи і щастя. А мешканка сучасного королівства в центрі Європи з головою занурюється у волонтерство, вірусом якого заражає навіть свого високородного прихильника, щойно над її Україною прогрімали перші вибухи ракет.

Оповіті флером казки міста оповідають історії кохання, розлук, надії, прощань та зустрічей, щему ностальгії і любові до свого, українського. Історії людських доль, свідками яких стали затишні вулички та старовинні алеї. Герої цих оповідок знають: куди б не закинула їх доля, як би далеко не опинилися вони від дому — радіти життю можна бути будь-де. І будь-де бути щасливим, попри все.

Львів Париж Круасани

Марина Гримич • Анна Багряна
Тетяна Мельник • Олена Ящук-Кодє
Віта Вітренко • Вікторія Андрусів
Тетяна Белімова • Ніка Нікалео

КСД

Збірка

Марина Гримич
Анна Багряна
Тетяна Мельник
Олена Ящук-Кодє
Віта Вітренко
Вікторія Андрусів
Тетяна Белімова
Ніка Нікалео

Львів Париж Круасани

збірка

ХАРКІВ
2023! КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2023

ISBN 978-617-12-9985-6 (epub)

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Дизайн обкладинки Анастасія Попова

Л89 **Львів.** Париж. Круасани : збірка / укл. Н. Нікалео. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. — 256 с.

Міст. авт.: Марина Гримич, Анна Багряна, Тетяна Мельник, Олена Ящук-Коде, Вікторія Вітренко, Вікторія Андрусів, Тетяна Белімова, Ніка Нікалео

ISBN 978-617-12-9887-3

Героїні та герої історій збірки «Львів. Париж. Круасани» долають тисячі кілометрів у пошуках місць та міст щасливих людей. Тепле сонце Сицилії змушує забути про все погане в обіймах коханого чоловіка. Різдво у Відні має присмак цинамону та надії на щасливе життя з рідними людьми. А на бульварі Сен-Жермен молода жінка Елен впевнюється, що доля здатна підкидати не лише суворі випробування, а й часом — щедрі подарунки.

Оповіті флером казки міста оповідають історії кохання, розлук, надії, прощань та зустрічей, щему ностальгій і любові до свого, українського. Історії людських доль, свідками яких стали затишні вулички та старовинні алеї. Герої цих оповідок знають: куди б не закинула їх доля, як би далеко не опинилися вони від дому — радіти життю можна будь-де. І будь-де бути щасливим, попри все.

УДК 821.161.2

© Хідченко В. О., укладання, 2022

© Depositphotos.com / manae, AntonMatyukha, Arkhipenko21, JuliaMikhaylova, veloliza, lunamarina, обкладинка, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2023

*Paris, Richelieu, ze´ro, ze´ro, cinquante quatre*¹

З-за вікна долинув голос муедзина, закликаючи своїх вірян до молитви. «Дугур², — подумала я, — значить, зараз десь пів на дванадцятю. А коли ми тільки починали розмову з Христиною, то якраз били дзвони церкви, запрошуючи своїх вірян до служби». Я мимоволі посміхнулася. Це приємні особливості життя в Бейруті: ти постійно відчуваєш свою причетність до різних культур одночасно. Христина також замислилася, тривала розмова вичерпала нас обох, незважаючи на те, що говорила тільки вона, а я була лише слухачкою.

Ми сиділи на терасі старого будинку, спорудженого в стилі орієнтального модерну в 1920-х, і Христина, висока і граційна, чудово вписувалася у своє помешкання з високими стелями і граційним інтер'єром, створеним нею ж самою. В дизайні вдало поєднувалися орієнтальність архітектури й умеблювання з нотками, навіть не нотками, а багатозвучними акордами французької ретро-естетики 1950-х, представленої живописом і керамікою Валлоріс³, на якій Христина останнім часом спеціалізувалася як колекціонерка.

Я, щоб трохи розпружитися, потяглася, позіхнула і механічно окинула поглядом вже добре вивчений мною інтер'єр, хоча... «добре вивчений» — це дещо невдале словосполучення, адже Христина постійно переставляє тут речі і в такий спосіб регулярно змінює дизайн оселі. Я неуважно ковзала очима по кераміці, намагаючись знайти ту вазу, про яку вона мені щойно розповіла. На моє запитання до хазяйки цього розкішного помешкання, чи не боїться вона, перевозячи такі цінні керамічні експонати з Парижа до Бейрута, а потім до Еміратів і знову в Париж, пошкодити їх під час чергового переїзду чи мандрювання по виставках, та згадала такий випадок. Один чоловік, тутешній, з Бейрута, пакував її речі до пересилки і... випадково розбив дуже дорогу вазу. Та розлетілася на дрібні друзки. Він дуже побивався і вибачався, а потім попросив дозволу забрати всі ті шматочки з собою, і через кілька днів повернувся й приніс вазу, і вона виглядала як нова — так віртуозно він її склав і склеїв. Розповідаючи про це, Христина була дуже спокійна, а я, що виросла

в культурі забобонів, які трактують побиту чи надщерблену або надтріснуту річ у домі як поганий знак, засовалася на сидінні. Натомість хазяйка дому пояснила: «У Японії як кераміка тріскається або розбивається, то вони її реставрують так: складають, а краї шматочків покривають золотом. І така кераміка — зломлена — вона дорожча, бо вони її порівнюють із людиною, яка постаріла і має зморшки, і ті зморшки показують, як людина довго жила. І тоді вони милуються нею. І це є в них така філософія».

Я подумала, що тієї — складеної ліванцем — вази, напевне, зараз не може бути тут, у бейрутському домі, адже вона призначалася на перевезення в Париж, тож я перевела погляд на картину, про яку також щойно йшла мова. Її малювала Христинина мама, відома в Канаді художниця Марія Стиранка, — як кажуть на Галичині, «з дому» Фіцаловичів, — під час подорожі до України в 1969 році. На ній була зображена жінка на ялтинському пляжі, така радянська жінка, в такому радянському купальнику, яка, ніскілечки не комплексує через свою огрядність, насолоджувалася відпочинком. Сьогодні ми назвали б це бодипозитивом.

Христина вийшла з кімнати, щоб принести нам води. Я подивилася на її рівну спину і високу поставу, на виважені, позбавлені метушливості рухи... Здавалося, вона й сама була артефактом своєї колекції, і не просто артефактом, а її окрасою. Я раптом уявила собі її керамічним витвором майстра, який зліпив її в пориві пристрасті, випік у печі, а згодом оживив і зробив хазяйкою серед свого мистецького раю.

Вишукана палітра кольорів і різноманітна фактура речей — меблів, скульптур, картин, книг, кераміки — хвилями випліскувалися з кімнат помешкання родини Салям крізь відчинені навстіж старі двері на терасу, а потім впліталися в коловорот кольорів і запахів квітів, кущів і дерев у горщиках, поміж якими висіли клітки з пташками, як і годиться в добропорядному бейрутському домі.

Я товаришую з Христиною Стиранкою-Салям ось уже кілька років. Але мені знадобилося немало часу, щоб відчутти її як людину, — настільки різнилися наші життєві шляхи. Моє життя нагадує монотонне виснажливе здійснення на високу круту гору, з регулярним подоланням перешкод, маленькими перемогами і періодичними зупинками, під час яких потрібно відновити сили. А її життя — це

ламана лінія, яка, якщо накласти її на мапу, нещадно розкреслює географічний простір, розтинає його різкими і непередбачуваними зигзагами. Народжена в дорозі, коли її батьки в часи Другої світової війни з тисячами інших галичан тікали від наступу радянських військ, Христина провела перші роки дитинства в таборі ДіПі⁴ у Німеччині. Згодом її родина переїхала до Тунісу, або, як тоді казали, до Тунезії, там вони жили кілька років в українській робітничій колонії Бен-Метір⁵. Після того — переїзд до Франції, де Стиранки мешкали в знаменитому домі НТШ в Сарселі⁶, що на околиці Парижа. Як собі уявити, що ця жінка, яка оце переді мною, виростала під одним дахом з Володимиром Кубійовичем і Даркою Сіяк та іншими представниками інтелектуальної еліти діпі-українства! За короткий час перебування у Франції маленька українська дівчинка відчула на собі магнетичну силу Парижа. Але... треба було знову переїжджати, тепер — до США. Тут Стиранки «зачепилися» ненадовго, і нарешті після довгих скитань вони осідають у Канаді. Христина закінчує школу, Торонтський університет, але на обрії її мрій — Париж, і вона таки повертається до нього, здобуває і тут кілька дипломів, серед них — у Школі мистецтв Лувру, стає справжньою парижанкою та успішною галеристкою. У цьому місті вона вперше одружується, народжує двох дітей — дочку Анну і сина Жоакіма. Сімейне життя не дуже клеїться, вона розлучається і... зустрічає в своїй мистецькій галереї чоловіка з давнього ліванського роду та незабаром виходить за нього заміж, подарувавши і йому сина, Маліка. А коли Усама Салям, її чоловік, виявив бажання повернутися до своєї країни, вона поїхала за ним. І, власне, тут, у Бейруті, я з нею і познайомилася.

Наше спілкування з Христиною було подібне до того, неначе вона потихеньку прочиняє переді мною двері, помалу, дозовано впускаючи у свій барвистий світ — далекий і незнаний. І раптом, на якомусь етапі нашого знайомства, з'ясувалося, що наші з нею життя пересікаються в одній часо-просторовій точці. І ця точка — 1969 рік, коли українська панянка з діаспори їде разом з мамою та подругою Лялею (Наталею) Максимів до України, де вона сповна відчула на собі холодний подих КДБ.

***

...Христина повернулася до кімнати з двома склянками води, присіла біля мене. Ми обидві розуміли, що, незважаючи на втому, треба ще трохи попрацювати, щоб з'ясувати всі деталі розповіді. Для мене лишилися незрозумілими окремі епізоди, а Христина, схоже, також хотіла дещо додати.

Попередні кілька годин вона мені оповідала історію своєї подорожі до України. На той час єдиним способом для українців діаспори відвідати історичну батьківщину було зробити це через «Інтурист». Христина з Лялею прийшли до агенції в Парижі, висловили свої побажання щодо маршруту, включивши до нього всі галицькі містечка, з якими були пов'язані історії їхніх родин, однак їм надали свій, розроблений і апробований маршрут: потягом до Чернівців, звідти — до Львова, тоді до Києва, переліт до Харкова, знову ж таки літаком до Одеси, морем до Ялти, а звідти — літаком до Чернівців і залізницею через Бухарест до Мюнхена і Парижа.

Подорож видавалася захопливою і романтичною, і так усе б і сталося, якби в ній не з'явилася вона: МІСІЯ. Власне, двом 25-річним панянкам з діаспори ця місія аж ніяк не заважала, навпаки, підсилювала романтичний настрій і додавала бойового духу. Адже, виховані в пластових таборах на націоналістичних ідеях, вони завжди мріяли їхати рятувати Україну. Обидві походили зі знаних українських родин: зокрема, Лялин батько Онуфрій Максимів був оунівцем, а в еміграції — головою УНО; Христинин вуйко, Мирослав Стиранка, — відомий в діаспорі журналіст, працював у Мюнхені на радіо «Свобода» і кореспондентом «Українського слова» в Парижі, куди робив дописи під псевдонімом Зеленецький. Саме він познайомив дівчат з Олегом Штулем⁷ і Аркадієм Жуковським⁸, від яких вони отримали своє скромне завдання: Христина повинна була дізнатися у Львові про долю В'ячеслава Чорновола, а Ляля мала місію зустрітися з родиною Світличних у Києві. Панянки почувалися гордими, уявляючи себе Мата Харі. Їх попередили, що про місію ніхто не повинен знати, навіть Христинина мама, яка в останню мить була долучена до подорожньої компанії. Власне, тим, щоб Марія Стиранка ні про що не здогадалася, перейматися не треба було, бо вона мала свою місію: зустрітися з рідним братом Іваном. Іван Фіцалович був віолончелістом і композитором, працював у Івано-Франківській філармонії, його творча кар'єра могла б злетіти дуже високо, а його ім'я

могло б голосно звучати в історії української культури, але він був колишнім дивізійником⁹, і це означало, що міг реалізуватися лише у провінційному Івано-Франківську.

Христинин вуйко зустрів відчайдушних мандрівниць на вокзалі у Чернівцях: він був у вишиваній сорочці і з букетом квітів. Христині він передав від своєї дружини, Христини Фіцалович¹⁰, чудового гуцульського кептарика. Вуйко Іван супроводжував їх і в подорожі до Львова.

Христині та Лялі не терпілося розпочати свою місію. Львів — то було місце для виконання Христининою завдання. І в цій львівській історії було все: інтрига, адреналін, стеження і навіть щось на зразок погоні: від самого початку перебування у львівському готелі дівчата зауважили, що до них приставлено двох чоловіків, які ходили за ними назирці, не полишаючи наодинці навіть у магазині жіночої спідньої білизни. Щоб виконати місію, вони їздили на таксі до околиці Львова, де отримали рукописну збірку поезій Василя Голобородька, яку їм потрібно було переправити на Захід для подальшої публікації. Тут вони дізналися адресу одного професора Львівського університету, який міг більше прояснити їм ситуацію з В'ячеславом Чорноволом. Професор зустрів дівчат із Заходу радо і віддав петицію від української інтелігенції на захист української мови. Її також потрібно було передати куди слід.

Словом, у Христининій модній жовтій валізці і не менш модному портфелику з'явився чималенький компромат: збірка поезій опального Голобородька, петиція від української інтелігенції на захист української мови, а також її власна зашифрована інформація про те, що їм вдалося і ще вдасться дізнатися про ситуацію в Україні. Невдовзі рукопис із віршами Голобородька Христина «прилаштувала» перевізниці — австралійці українського походження, петицію вона сховала під шовкову підкладку своєї жовтої валізки, а «робочий папірець» із «шифровкой» розташував у портфелику.

У Києві їхня місія була не такою успішною. Як сказала Христина, «на жаль або на щастя», Світличних не було в Києві, так що ця частина місії не вдалася.

Але їхня пригода продовжувалася: після Києва були Харків, Одеса, Ялта. І знову — Чернівці. Ось вони вже в поїзді на Бухарест. І ось уже

на кордоні з Румунією, на останній залізничній станції з дивною назвою Вадул-Сирет. Тут закінчувалися широкі радянські залізничні рейки і починалися вузькі європейські, тому потрібно було виходити з поїзда і чекати, поки поміняють колеса вагонів.

Зайшовши до свого купе після процедури, Христина нарешті зітхнула з полегшенням і сказала з гордістю:

— А от тепер, мамо, ми нарешті можемо тобі розповісти, що ми насправді робили в Україні!

І вона майже ророчисто витягла з портфельчика свою «шифровку».

***

Я побачила, як моя мама вся зблідла.

— Матінко Божа, ми ще не виїхали, сховай! — сказала вона. — Та не до портфеля, що ти!

І мене охопив перший напад страху. Я розідрала свій папірчик навпіл і сховала під бюстгальтер з обох боків. І в ту ж мить, уявіть, у ту ж самісіньку мить до купе зайшло троє мужчин — у мундирах і кашкетах.

— Стиранка, Стиранка, Максимів — на вихід!

Ляля, а вона була дуже відважна, спитала:

— А яким правом?

— Просимо вийти.

***

І друга хвиля страху ударила Христині в груди.

Вони всі вийшли з поїзда. Було темно-темно. Йшли поволі, одне за одним, супровідники несли їхні валізки і ліхтариками підсвічували втоптану земляну стежку, що здіймалася попід гору. Лялю наздогнав чоловік і віддав їй светрика, який вона залишила в купе.

Та зі сміхом:

— Та ми ж повернемося!

— Може, й ні... — почулося у відповідь.

Це був третій удар страху в Христинині груди.

Мама схлипувала, звертаючись до доньки: «Ти не знаєш, що то є, а я знаю! Ти не знаєш, які вони можуть бути!»

Обабіч стежки з'явилися якісь кущі, і Христина хотіла скористатися цим моментом — трохи відстала, нахилилася, вдаючи, що зав'язує шнурівку, натомість швиденько витягла з бюстгальтера злощасний папірчик, одну його частину, і викинула в кущі.

***

І в тім самім моменті — ви б не повірили ніколи! — з кущів виходить мужчина в шкіряній куртці з моїм папірчиком, показує мені його і каже:

— Христинко, так не можна робити!

***

— Ну й логістика! — розсміялася я, уявивши, як у суцільній темряві в кущах пробирається дядько, стежачи за «шпигункою».

Здається, Христині не дуже сподобався мій жарт, тож я, щоб зам'яти незручність, перевела розмову на іншу тему:

— Він сказав це українською?

— Так, по-українськи.

Я замислилася: в моїй голові якось не вкладалося — прикордонна служба, митниця, КДБ в Радянській Україні були російськомовними. Принаймні я в цьому була впевнена. «Треба буде ще раз про це розпитати Христину», — подумала я собі.

***

Знаєте, як я оповідаю... то сьогодні — то не є так страшно... але давніше... це було... Я не знаю, як ми то всьо пережили...

***

Мені хотілося закричати: «Не страшно?! Як то — “не страшно”? Ще й як страшно!» Я згадала свій випадок, коли мене затримало КДБ на Міжнародному конгресі славістів. Практикант КДБ, студент того ж університету, де і я вчилася, показав посвідчення і промовив: «Пройдіть за мною!», узявши мене за лікоть. Я хотіла була випрочатися, але, загіпнотизована тим посвідченням, пішла за ним. Він мене привів у маленький душний закапелок, де сидів офіцер. Той допитував лагідно, «без пристрастия». Обшукали мою сумочку. Офіцер швидко зрозумів, що затримання було помилкове, але не сказав це вголос, натомість похвалив студентика: «А ты молодец, что ее вычислил!» — «Молодець? — кричало в мені все. — Це він — молодець?» І коли він вів мене до виходу з університету, я його спитала: «А вам не соромно?», а він мені на те запитанням на запитання: «А вам?» Я довго після того думала: ми з ним належимо до одного покоління, а так — наче з різних цивілізацій. У мене на обличчі намалювалася така зневага до нього, така огида, таке обурення за ту годину, під час якої я принижувалася в тій комірчині перед офіцером КДБ! Я була вичавлена і знесилена. Я була випотрошена і налякана. Так. Налякана: я досі пам'ятаю, як у мене в голові шуміла кров, заглушаючи всі звуки навколо.

***

Ми йшли, може, п'ятнадцять хвилин до якогось дому... Зайшли туди, а там сиділо — не хочу переборщувати... — може, було шість або сім таких, як Ляля потім казала,

«генералів». Ляля могла собі дозволити кпити з тих «генералів», бо в неї нічого не було, але я не могла, бо я вже почала боятися...

***

«Цікаво, — подумала я, слухаючи Христину, — чи пояснюватимуть ті “генерали” діаспорним панночкам та пані причину затримання?»

Виявляється, пояснили. Вони показали трьом жінкам жовті фальшиві долари, висунувши звинувачення в тому, що вони цими банкнотами розраховалися десь в Одесі. На здивування затриманих і намагання пояснити, що вони нічого не купували, оскільки за все сплатили заздалегідь «Інтуристу», ніякої реакції не було.

«Ну що ж, — подумала я. — Цікаво. Як вони діятимуть тепер».

Картина обшуку, що її змалювала Христина, була напрочуд знайома мені з книжок і розповідей, що велися в письменницькому середовищі, в якому я виростала, але, розказана в 2019 році Христиною Стиранкою-Салям, вона видалася особливо огидною, хоча й не позбавленою комічних деталей.

Обшук почали з Лялиної валізи. Знайшли манікюрний набір і лак для покриття нігтів — довго зазирали досередини і вивчали. Потім вийняли маленьку Лялину праску і розібрали її до шурупчика. Пересвідчившись, що начебто нічого підозрілого в ній нема, склали її до купи.

Ляля, що не втрачала свого бойового настрою, іронічно зауважила:

— Ну ви й спеці у всім тім, а тепер давайте перевіримо, чи моє
железко¹¹ працює?

Долучили до електрики — не працює. Розібрали праску і зібрали ще раз — та ж сама історія.

Христина дивилася на все те, і...

***

І в цей момент у мене сталася невідконтрольна трясучка. Я вся тряслася і не могла нічого з цим вдіяти. Мама намагалася мене заспокоїти: «Христинко, візьми себе в руки!» А я кажу: «Мамо, я не знаю, що зі мною діється!»

Я попросилася до туалету. Зі мною пішла жінка і провела мене до лятрини¹², але заки я туди зайшла, вона мене обшукала... Вона в мене перевірила все — навіть таке, що не можна й подумати... Вона це зробила і знайшла другий папірчик...

***

Христина замовкла і відпила води зі склянки.

«Ой, краще б вона не робила цієї паузи після фрази “таке, що не можна й подумати...”», — майнула в мене думка.

І вона, неначе прочитавши її, повела оповідь в інший бік:

***

Я мала таку суконочку червону, яку пошила в Парижі з матерії, називається марімеко¹³. Ви знаєте таку?

Я вже зібралася заперечно похитати, бо вперше чула цю назву, але мені було якось незручно признатися в своєму невігластві, а похитати ствердно я також не могла — не люблю прикидатися.

Христинині очі від згадки про ту сукенку засвітилися.

***

Вона була дуже славна — та матерія марімеко. Я це добре пригадую, бо це все, що мені лишилося з привезених речей, бо решту одягу я пороздавала в Україні. Та сукенка була така червона з жовтими квітами і без рукавів...

***

І раптом отой вогник, який щойно сяйнув в очах від згадки про плаття своєї молодості, миттю згас...

***

А та жінка... Як вона знайшла той другий листок із зашифрованими відомостями, то прийшла назад разом зі мною і сказала чоловікам: я знайшла! І вона була така горда, що дістала той другий папірчик!..

***

«Ще б пак! — подумала я. — Отой студентик точно так само вислужувався перед офіцером, як песик на задніх лапках, коли знайшов “злочинницю”...»

***

І ще одна річ. Вона відкрила мою валізу — там було мало речей, адже я все роздала, — а тоді вона зробила так: провела рукою по підкладці і каже: «Тут щось, може, є...» І вона — та жінка... ні, вона не стала його виймати. Вона сказала оте «Христинка!», яким до мене постійно там зверталися до того і після. «Христинко, я тебе попрошу, підійди сюди... І вона взяла мою руку і моєю рукою посунула по шовковій підкладці, а тоді каже: «Чи можна то відкрити, чи тут щось є?» І я відповіла: «Можна». Так петиція опинилася у них.

***

«Цікаво, — подумала я, — чому та жінка повелася так: чи випробовувала нерви дівчинки з діаспори, чи дійсно не мала права (формально, звичайно ж) без її дозволу лізти під підкладку?»

***

Та жінка... була сувора і... темна... Вона була сива, бежева, без лиця...

***

«О, так-так, той “мій” студентик також був “без лиця”. А точніше — це лице... то була одна бліда, розпливчата, безбарвна пляма під сірим

немитим волоссям... Найкраще обличчя, щоб зиркнути, відвернутися з огидою і забути його. Ідеальне для професії філера».

***

Розпочався допит. Одні з «генералів» ставили запитання, інші — записували.

***

— А якою мовою вівся допит? — перебила я Христину: надто муляло мене це питання.

— Українською.

***

...українською. Мене спитали: «Де ви взяли петицію?»

***

Я уважно подивилася на Христину, на цю, теперішню, спробувавши уявити її 25-літньою. «Цікаво, вона розповість, як усе було насправді? Вона видасть ім'я професора, що передав їй документ?»

***

Я сказала: до мене в Києві підійшов молодий чоловік. Назвався Саша. І попросив передати петицію на Захід... І я погодилася.

***

Христина, оця, нинішня, що з 2019 року, промовила це, з удаваною наївністю кліпнувши повіками, немовби увійшовши в образ 25-літньої панянки, тієї, що з 1969 року, яка має ще сили і мужність грати у свою гру.

І ця фраза пройде через усі протоколи, які вестимуть упродовж тижня. І Христина стоятиме на своєму. Вона знала, що, очевидно, ім'я того професора є чи не першим у списку петиції на захист української мови і що він і без того постраждає, але з її вуст ім'я не злетіло ні разу...

...Допит тривав до другої ночі, після того трьох виснажених жінок провели на другий поверх цієї ж будівлі, де була кімнатка з ліжками. Мама плакала. Христина лежала на ліжку горілиць і дивилася в стелю, не в змозі заснути від перенапруження. Лише під ранок вона задрімала, проте з першими променями сонця підхопилася.

Вона вийшла з будинку. Студентка з Парижа з канадським громадянством на далекій станції Вадул-Сирет на кордоні Радянської України з Соціалістичною Республікою Румунією.

Роззирнулася.

Навкруги порожньо. Три будівлі, в одній з яких вночі вели допит і в якій вона провела ніч. Друга будівля нагадує пошту. Залізнична

станція поодаль. Нікого нема. Лише приставлений до неї «охоронець». А ще багато-багато гусей і качок... Христина з дитинства боялася гусей.

Що робити?

Вийшла Ляля, і вони рушили в напрямку «пошти».

***

Я звернулася до того чоловіка, що був приставлений до нас: «Перепрошую, наш поїзд уже від'їхав, тому я хочу повідомити про це татові і своїй родині, які чекають на нас у Канаді... Я хочу також сконтактуватися з канадійським урядом... Чи я можу?..» Чоловік мені на те: «Можете!»

***

Христина зиркнула на мене і, щоб попередити моє «традиційне» запитання, додала:

— Він це сказав по-українськи.

***

...Він це сказав по-українськи. Вони всі старались говорити по-українськи і бути такими делікатними, починаючи з того, що в шкіряній куртці, який знайшов першу частину мого папірчика і звернувся до мене: «Христинко, так не можна робити!» Тож нам той чоловік дав зрозуміти, що ми можемо скористатися телефоном. І ми з Лялею пішли до тої «пошти», заходимо, і я кажу до жінки, що була там: «Я хочу задзвонити. В Канаду або Францію». А вона мені: «Прошу». Я взяла телефон — а там не було нічого. Нічого не було чути. Тихо. Я кажу: «Ви мені можете набрати? *Richelieu, zéro, zéro, cinquante quatre*». Я донині пригадую собі цей номер, він належав моєму першому чоловікові Жан-Клоду, на той час моєму бойфрендові, то була моя симпатія, а це був телефон до його бюро. Я написала їй номер на папірчику. «То ви можете набрати цей номер?» А вона відповідає: «Ми вже набрали». Я на те: «Але там нічого нема — ні звуку, нічого!» Тоді чоловік пояснює: «В нас телефон не працює».

***

Я зітхнула: сьогодні це важко собі уявити. «Якийсь театр абсурду. Якби я розповіла своїм дітям — не повірили б, щоб люди могли так поводитися. А я вірю. Бо я жила в тому абсурді. В тому театрі абсурду».

Нашу з Христиною розмову перервав телефонний дзвінок.

Я встала з диванчика і вийшла в сусідню кімнату, щоб не бути присутньою при розмові, а заодно розім'ятися. Ще раз подивилася на вироби французького кераміста Жака Бла. Він працював у триколірній гамі, Христина назвала ці кольори «бронзова, синьо-зелена і яскраво-синя». Жак Бла жив коло знаменитого містечка Валлоріс. Він робив форми з глини, а його дружина розмальовувала. Сюжети рисунків — сюрреалістичні тварини, фантастичні істоти — надавали їм

неповторності. «Отак завжди буває: чоловік робить форми, жінка розмальовує, а в історії лишається лише його ім'я», — подумала я.

Тиняючись поміж саду скульптур і кераміки, я намагалася не робити різких рухів, аби нічого не зачепити: я ж не вмю складати до купи черепки. Хіба що, якщо це черепки чиїхось спогадів... Тоді я їх змащую золотом і акуратно склеюю в текст...

***

...Христина з Лялею, зазнавши невдачі на «пошті», не здалися. Вони рушили до залізничної станції. Там, на травичці, на горбку, розташувалися пасажери, чекаючи, коли на їхньому поїзді поміняють колеса. Христина підступила до однієї пари, що мирно палила сигарети. Вони виявилися поляками. «Ви розмовляєте українською? — спитала вона їх. Ті заперечно похитали головами. — А англійською?» — Вони кивнули. Христина, хоч і не говорила польською, проте розуміла говірку. Тож вони якось так порозумілися. Христина сказала: «Ми заарештовані. Ви розумієте?» — «Так». — «Чи можете задзвонити на паризький номер? *Je vous prie, я вас благаю, Richelieu, ze'ro, ze'ro, cinquante quatre. Чи можете задзвонити?*» Вони ствердно кивнули...

***

Вони ствердно кивнули, але ніколи не задзвонили...

***

Цього ж ранку трьох жінок разом з речами посадили в маленький автобусик і кудись повезли.

Христина сиділа на передньому сидінні і пробувала завести розмову з водієм, розпитуючи, куди вони їдуть, але той або відмовчувався, або казав, що й сам не знає. Через дві-три години вони опинилися на якомусь карпатському хуторі, де стояла самотня хатина — незрозуміло якого призначення. Її поселили в одну кімнату, а маму з Лялею — в другу.

І від того ж дня почали допитувати Христину. Від восьмої години ранку до сьомої вечора. З перервою на обід. Тільки на допиті вже були інші «генерали» — з Києва, які попередили, що до них треба звертатися не «пане», а «товаришу». Її допитували сім днів.

Запитання були одні й ті ж:

— Христинко, розкажіть нам, хто вам передав петицію?

— Такий Саша, він підійшов до мене в Києві, і я погодилася взяти.

— Христинко, ну добре, а як це сталося? (Вони весь час казали: «Христинко, ну добре... Ну добре, Христинко».)

— Я сиділа на сходах готелю «Москва», і він підійшов до мене.

— Ви знаєте, Христинко, Саш у нас багато, а як його прізвище?

— Він не назвався.

— Ну добре, Христинко, він до вас підійшов. А який він був із себе?

— Високий...

***

Ви знаєте, Марино, мені стільки разів за ті дні ставили це запитання, що я собі його так добре уявила, того Сашу, неначе він насправді був. Дотепер я «пам'ятаю» — який він був.

І я кажу:

— Він високий. Він мав дуже тоненьку білу сорочку. Мав маленьку течку (я це сказала, уявивши, що десь мусила бути схована ця петиція). Він був бльондин, мав сині очі, зачесаний рівно.

Пригадую, один з «генералів» мене якось спитав:

— Він з бородою чи ні?

Я кажу:

— Ні, він був такий чистенький, гладенький, молодий...

— Який молодий?

— Може, тридцять, а може, тридцять два роки.

— І як він підійшов до вас?

Я кажу:

— Я сиділа... на сходах... що ведуть до готелю «Москва»...

(Звичайно, я сказала неправду про ті сходи.)

— ...І раптом підійшов до мене молодий чоловік і так сів коло мене. І сказав: «Я називаюся Саша... Я маю тут петицію. Чи ви би могли цю петицію перевезти?»

— Добре, а як він виглядав, той Саша?

Я знову повторюю: високий, бльондин, у білій сорочці, з течкою...

— А які в нього були мешти?

— Не пригадую.

***

«Оце, Христино, ви дали маху, — подумала я. — Жінка, в якої через п'ятдесят років після подій запалюються очі від спогаду про своє платтячко фірми «Марімеко», не може не звернути уваги на черевики молодого чоловіка, з яким її пов'язує романтично-конспіративна справа».

***

— Але в нього були джинси і... біла сорочка.

І я пригадую собі, що я, як спала чи то не спала, казала собі: «Я не мушу мати у свідченнях щось інакше, не повинна змінювати їх, я мушу дотримуватися своєї версії».

***

— І, хочу вам признатися, Марино, чому Саша. Чому я вигадала собі Сашу? Я не знаю. Я ще на станції Вадул-Сирет його собі придумала — того Сашу. Ми ще будемо говорити про це опісля...

***

...Нам не випало поговорити пізніше на тему «чого Саша?». Але я думаю, що це був такий уявний ідеальний образ для діаспорної дівчинки, що виросла на ідеалах Пласту, образ молодого і привабливого українця, який живе в Радянській Україні і з яким дівчину пов'язує таємна місія. Як у кіно.

Христина також замислилася, можливо, про те ж саме.

Я занервувала: потрібно було продовжити розмову, бо скоро наші сили вичерпаються, і я матиму цю історію, що так мене заінтригувала, незавершеною.

— Значить, було двоє — тих «генералів», — повторила я. — Вони були в формі чи ні?

— Так, так, так... — схаменулася Христина. — Так, в уніформі. Я пригадую собі один момент, коли вони... Один з них, — а в тій хаті було дуже жарко, — то один з них відчинив вікно і спитав у мене: «Чи можна скинути?», показавши на кітель. І в нього була біла сорочка — не сорочинка, а така військова сорочка...

«Він у неї спитав, чи можна скинути піджак? — Я здивовано звела брови. — Що за вільнощі?»

Христина, помітивши моє здивування, поспішила пояснити:

— Я мушу зізнатися, що після того, як я прийшла до тям і виспалась, після того, як у мене налагодився сон і я вже більше не тряслася, — то тоді я почала вживати багато шарму щодо них. Я вирішила спробувати застосувати жіночий підхід, думаючи: якщо я буду подобатися їм, то, може, вони мене відпустять. Я добре пригадую, що робила це свідомо. Часом дозволяла собі пожартувати: «Та ви вже мене питали про це! Я вже вам розповідала! Та це ж правда! Невже ви хочете, щоб я вигадала щось неправдиве?» До мене повернулася відвага.

Вона на мить замислилася.

— Обидва були досить міцні фізично. Але характером один з них був трохи м'якший. Бльондин. Він був з почуттям гумору. А другий — досить суворий. Я його боялася.

— А чи не було такого, що вони грали в «хорошого і поганого поліціанта»? — спитала я.

— Так-так-так! Коли говорив суворий, і вони помічали, що я дуже боялася, — це була така гра — то тамтой, «м'якший», перебирав на себе допит. Він перепитував легше, трошки з посмішкою, і я думаю, що я до нього мала симпатію.

— То ви не знаєте, які в них були звання?

Я відчула незручність у тому, що ставлю Христині ці запитання. Виходить, що я її розпитую про те, як її допитували п'ятдесят років тому. Але опитувати — це моя робота. Як антрополога, як письменника. А допитувати — то була їхня робота... Як усе дивно. Яка хистка межа між першим і другим...

Натомість Христина не відчувала незручності від цієї ситуації. Вона навіть зраділа, що за допомогою моїх запитань зможе пригадати собі додаткові деталі:

— Ні. Добре, що ви питаєтеся, але ні. Я їх запитала про це... Я звернулася до одного: «Ви є генерал?» Чоловіки презирнулися і сказали: «Ми обидва генерали».

Я посміхнулася. Дотепно.

— А скільки зірочок на погонах було?

— Не знаю.

— А якого віку вони були?

— Я думаю, між сорока і п'ятдесятьма.

— Ага, вже таки старші, — констатувала я для себе. — А були в них обручки на пальцях?

— Так, в обидвох. Я пригадую.

«Я повинна змінити тактику інтерв'ю. Щоб не нагадувало допит. Бо якось дивно виходить: допит про допит... Як же було добре на початку, коли Христина просто згадувала, а я просто слухала! Але та, перша, історія вийшла схематичною. Без додаткових запитань я не зможу її промалювати в оповідання».

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ